ఆంధ్రపితామహుఁడు

టేకుమళ్ల రాజగోపాలరావుగారు బి.ఏ. యల్.టి.

ఏకాంక నాటకము.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సూత్ర.—ఉ. శ్రీలకుఁబుట్టినిల్లతుల
శేముషికిన్నిలయంబు విద్యలం
గ్రాలు నఖండతేజము జ
గన్నుతరమ్యగుణస్ఫురణ్మణీ
జాలవిభావిభాకరము
శాంతగభీరమనో జగత్త్రయీ
పాలనదక్ష మాంధ్రుల
శుభంకరశీలము మిమ్ము నోముతన్

తే.గీ. జ్ఞానవృద్ధి నెసంగి బ్రహ్మత్వమంది
భద్ర శివకరమై శివత్వము వహించి
యంతటను మించి విష్ణువై నట్టి ప్రాక్త
నాంధ్రశీలంబు మిమ్మోము నహరహంబు.

ఇట్లార్యమిత్రులతో విన్నవింతును గాక! ఏమి యీకలకలము? (ఆకర్ణించి) ఇదిగో తెలిసినది ఎద్దియో మహత్తరమైన యర్థము నుపస్కరించికొని పూజ్యుఁడైన విశ్వామిత్రుఁ డయోధ్యాపురరాజవీథి నరుగుచున్నాడు ఇఁక నేనిట నిలుచుట పాడిగాదు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము —అయోధ్యానగరములోని యొక రాజవీథి

(అప్పుడు విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విశ్వా.—(స్వగతముగ) జగములకుఁ గల్యాణమగుఁ గాత' ముల్లోకములును అకంటకములగుఁగాత! స్వకార్యధురంధరులై వంచకులై దయాశూన్యులై యీ మానవులెంత నికృష్టులై యున్నారు! ఈ యాసురమును వారించి జగముల నుద్ధరించుటకై నేనెంత కష్టపడవలసి వచ్చుచున్నది! స్థైర్యముతోడి మనోబలముగదా దీనికి సాధనము. ఆంధ్రులు నిక్ష్వాకులే యిందు జగత్ప్రసిద్ధులు అట్టి యమోఘమైన యాంధ్రుల మనోబలమును, అప్రమేయమైన యైక్ష్వాకుల స్థైర్యముతోఁ గూర్చినప్పుడే మాయావిశారదులగు నీరావణానుచరులను జయింపనగును. అందులకే గదా నేను

ఉ. పట్టితి దీక్ష నాంధ్రసుత
భానుకులోత్తము బెట్టఁబట్టఁగాఁ
గట్టి తరుంధతీధవునిఁ
గార్యకలాపము సంఘటింప, నే
మెట్టితిఁ గోసలద్వయము
మేకొని లక్షలుఁ గోటిసారు ల
ట్టిట్టు పొసంగనే త్రిజగ
దీడ్యము రాముని జన్మమిద్ధరన్

ఆతారకాంతకుఁడగు కుమారుని జన్మకై దేవతలు హిమవంతుని స్థైర్యమును శంకరుని రౌద్రమును నొక్కచోటఁ గూర్చినట్లు రాక్షసాంతకుఁడు కాఁదగు రామునిజన్మకై నేనింత కష్టపడవలసివచ్చినదా? అప్రమేయమైన భానువంశ్యుల ప్రతాపమును అమోఘమైన యాంధ్రుల మనోబలముతో జతగూర్ప వలసివచ్చినదా? ఇట్టి కూటమి యాజగద్రక్షకుఁడును నవతారమెత్తుటకుఁ యోగ్యమైనది. అయిన నేమి? నారాముఁ డవతారపురుషుఁడే కానిమ్ము శాసనబద్ధమైన యీ సృష్టియందు కాలోచితమైన సాధనసంపత్తిలేక కార్యములు సంఘటిల్లునా? ఏదీ నారాముని యఖండసత్వమునకుఁ దగిన విద్యాశిక్ష యేదీ? ఎట్టిజాతిరత్నమయ్యును సానఁబెట్టక ప్రకాశించునా? సద్విద్యలేనిచో నారాముడు నష్టమగును.

(భుజంగప్రయాతము.)

అరణ్యాళిఁ బుష్పించి యందే యడంగున్
స్ఫురత్సౌరభోపేతపుష్పవ్రజంబుల్
పరార్థోపయోగప్రభల్ లేని శక్తుల్
ధరన్ నిష్ఫలంబుల్ గదా యెంచిచూడన్.

ఇన్నికష్టములుపడి సమకూర్చిన యీతని జన్మము పరార్థప్రాపకము కాదేని లోభివానిధన

మువలెఁ దనకును లోకమునకును గూడ వ్యర్థమగును ఇప్పుడీ బాలుని లోకకల్యాణమున కనువగు వృత్తమునఁ బ్రవేశపెట్టి వలసిన సాధన సంపదల సమకూర్ప వలెను. అడవినిఁ గాచిన వెన్నెలలవలె, భూగర్భము నందుఁ బాతుకొనిపోయిన ఖనులవలె, సముద్రపు టడుగున నణఁగియున్న దివ్యరత్నములవలె నైజములైన యీతని యపారశక్తులు లోకసౌభాగ్యదములు కానిచో నేమిలాభము? ఇంతకును వాఁడు తల్లిదండ్రుల చాటునఁ బెరుగు గారాబంపు నిసువు. ముందు వానిని గృహమునుండి వెలువరింపక కార్యములు పొసఁగవు తల్లుల గారాబములే శిశువుల కనర్థదాయకములు ఇప్పుడు ముందుగా కౌసల్యాదేవి మందిరమునకే నేనేగి తగిన మంత్రమును బ్రయోగింపవలెను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రంగము కౌసల్యాదేవి మందిరము.

(కౌసల్యయుఁ జెలికత్తెయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

కౌసల్య — రామునకు శుభమగుఁగాక! చెలీ! రాత్రి కడ జామున శయనించియుండ నాకెట్టి కల వచ్చినది! ఇప్పటికిని నాయొడలు గడగడ వణకుచున్నది. ఇది శుభమో అశుభమో! ఈ దడ ఈ భయము అణఁగుటెట్లు? నా రాముని నెడబాసి నేనుండఁగలనా?

చెలి — దేవీ! ఏమని కలగంటిరి?

కౌస. — చెలీ! అదియొక యద్భుతమైనకల. ఆకల యందొక దివ్యగజము ఎంతపెద్ద యేనుఁగుగదా అది సర్వాలంకార భూషితమై నా కన్నులు మిఱుమిట్లు గొలుపు తేజముతో నది మందయానమున నాకడకువచ్చినది.

చెలి. — ఇఁకనేమి? దేవిగార్ధధిష్ఠించుటకే అది దివ్యమైనకల.

కౌస. — కాదు ఈమాటవిను ఆదివ్యగజముపై జటాలంకారశోభితుఁడై కమండలధారియై అద్వితీయమైన బ్రహ్మతేజముతో విరాజిల్లుచు కౌశిక మునీంద్రుఁడు అధిష్ఠితుఁడై యున్నాఁడు.

చెలి. — ఓహో! అట్లయిన నీకల చింతితము రాత్రియేకదా కౌశికమునీంద్రుఁ డయోధ్యకు వచ్చుచున్నాఁడని చారులు చెప్పినట్లు మహారాజుగారు మీతో సెలవిచ్చిరి అమ్మా! ఆపూజ్యపాదులు మీజనకుని యాంధ్రవంశమునకు మూలపురుషులగుటచే మీలోని యాంధ్రాభిమానము కౌశిక మునీంద్రుని నట్లు స్వప్నగతునిఁ జేసినది తరువాత నేమి జరిగినది?

కౌస. — నేను భక్తితో నాపరమమునీంద్రునివంకఁ జూచుచుండఁగా ఆగజము నన్ను సమీపించి తుండమునుసాచి నాయొడియందున్న రామలక్ష్మణులను బట్టుకొన్నది

చెలి. — ఔరా! ఎంత దుష్టగజము! అది యాబాలురిరువురకు నేమియు హాని చేయలేదు కదా?

కౌస — ఏమో? ఏమిచేసియుండునో? కాని నేను నాబిడ్డలను విడిపించుకొనుటకై యాతొండముతో ఘోరయుద్ధము సలిపితిని

చెలి. — ఆంధ్రాంగన వనిపించుకొంటివి. రామలక్ష్మణులను విడిపింపఁ గలిగితివా? ఏ ప్రమాదమును జరుగలేదు గదా? ఇంతకును నిది చింతితమైనకల. దీనికెట్టిఫలమును లేదు తరువాత నేమి జరిగినది?

కౌస — నేనట్లు యుద్ధమొనర్చుటచూచి, యాగజము మర్యాదగా నన్నావలనునెట్టి నాపుత్రులను అతి భద్రముగా మునీంద్రుల కందిచ్చినది.

చెలి — ఇఁకనేమి? నీతనయులు భద్రగజారూఢులైరి. మేలైన స్వప్నము తరువాత?

కౌస. — అద్భుతము! చూతునుగదా! ఇంతలో నాజనకుఁడు దక్షిణకోసలేంద్రుఁడు ఆయేనుఁగుపైనుండి గంభీరస్వరముతో "కుమారీ! నీవు ధన్యవతివి. నీ రామలక్ష్మణులిఁక లోకోద్ధారకులు కాఁగలరు" అని నుడివెను గజమును నాతనయులతో నెక్కడకో పలాయనమగుచుండెను.

చెలి — అయ్యో! ఏమి విచిత్రము! తరువాత నేమి జరిగినది?

కౌస.—నే నాయేనుగును విడువక నెన్నంటియే యేగితిని ఆది తమసానదీతీరము. బల అతిబల యను రెండువిద్యలను నేర్చి నాపుత్రులు మునీంద్రుని వెనుకనే నడచి యేగుచుండిరి

చెలి.—ఏనుఁగు ఏమియయినది?

కౌస.—ఏమో. నడచియే ముప్పురును నరుగుచుండిరి కొంతసేపటికి వారందు కృతావగాహులైరి ఇంతలో నెదుట నొకభయంకరాకారముగల రక్కసి! కౌశిక మునీంద్రుఁడు నవ్వుచు రాముని చూచి "పుత్రా! నేనున్నాను నాయస్త్రబల మున్నది నాతపోబలమును నున్నది నేనుండగా నుండ నీకేమియు భయములేదు ఈరక్కసిని సంహరింపుము" అనెను ఒక్కటే వ్రేటు రామునిచే నారక్కసి హతమైనది

చెలి.—ఔరా! బాలకా! దేవీ! నీరామునకు శత్రు సంహారము! దివ్యమైన కల తరువాత

కౌస.—అంతట పూజ్యపాదులు రామునితో "పుత్రా! వీరుఁడవైతివి మంత్రోపదేశమునకు అర్హత గలిగినది" అని చెప్పుచు వాని చెవిలో నెవ్వియో రహస్యములు చెప్పెను

చెలి.—(ఆశ్చర్యముతో) ఎంతపెద్ద కలగంటివమ్మా! తరువాత

కౌస.—చూతునుగదా! యచ్చటి నేలయంతయు రతనంపుటెనుకలతో నిండియుండెను ఒక్కొక్క రత్నమే చంద్రునివలె శాంతమై, సూర్యునివలె తీక్ష్ణమై, వజ్రాయుధముపోల్కి సునిశితమై, ద్వాదశాదిత్యులు నొక్కపెట్టె నుదయించిరోయన తీవ్రప్రభాభాసమానమై ఫాలాక్షుని యగ్నినేత్రము భంగి త్రిలోకములను దహించివైచునంతటి యుష్ణముతో ధగధగలనీనుచు స్త్రీలకు సమీపింప నలవిగాక యుండెను

చెలి.—ఎంతచిత్రము! తరువాత

కౌస.—ఒక్కొక్కరత్నము నే లక్ష్మణునకు జూఁపుచు నాతనయుఁడు వానితో నెవ్వియో రహస్యములాడెను. పిమ్మట వింటిని చేతధరించి నానందను లొక్కొక్క రత్నమునే ముట్టఁగా యది యప్రతిమానప్రభావంతమగు నొక్కొక్క దివ్యాస్త్రమయ్యెను మంత్రశక్తిచే నా రత్నముల నన్నింటిని దమయందు లీనము చేసికొని నా పుత్రులు కోటిసూర్యప్రభాభాసమానులై యలరారి కౌశికమునీంద్రునకు నమస్కరించిరి అంతట పూజ్యపాదులు "నందనులారా! పదునాల్గులోకములను గల సమస్తదివ్యాస్త్రములను నేను మీవశముజేసితిని జగములకు గల్యాణమగుఁగాక" అని దీవించెను

చెలి.—ఓహో! ఎంతటి భాగ్యము తల్లీ! నీవుధన్యురాలవయితివి ఎవ్వరు నెఱుఁగని యస్త్రములను గూడ కౌసికుఁడు బ్రహ్మవలన సంపాదించెను. అవి నీతనయుల వశమయినవి నీకోరిక ఫలించినది తరువాత—

కౌస.—చూతునుగదా ఇంతలో నయోధ్యాపురము మఱల నామత్తగజము, దానిపై కౌశికమునీంద్రులు ఆకరీంద్రమునుండి దిగివచ్చి అనంత శోభావిరాజితులగు నారామలక్ష్మణులు నన్నాలింగనము చేసికొనిరి నాకు మెలఁకువ వచ్చినది. ఏమి యాకల? ఏమి మూఁడునో కదా? ఆంధ్రీ! నాకు భయమగుచున్నవి. నారామలక్ష్మణులకు శుభమగుఁగాక!

ఆంధ్రి.—అమ్మా! ఇది దివ్యమైన కల కౌశికమునీంద్రులు వత్తురని యెఱిఁగి రాజేంద్రులు వసిష్ఠుల వారికి నీనందనులను గొనిరమ్మని యాహ్వానమంపిరిగదా? వారురాఁగానే మనరాజుగారిచే కౌశికమునీంద్రులను బ్రార్థింపించి నీనందనులను వారికి శుశ్రూష నొనర్పఁజేయుదము.

కౌస.—నీమాటలు నాకర్థముగాకున్నవి నాకు భయమువేయుచున్నది ఎవరు నాకు దిక్కు? నాబిడ్డ లేమగుదురో?

(అప్పుడు విశ్వామిత్రమునీంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు భయముతో దిగ్గునలేచి కౌసల్యయాతని పాదములకుఁ బ్రణమిల్లి)

కౌస —మునీంద్రా! మీరే నాకుదిక్కు. నాకుమారులను రక్షింపుఁడు

విశ్వా — కుమారీ! నీకు శుభమగుఁగాక ఆయుష్మంతుఁడగు నీకుమారుని మూలమున వీరమాతవు కమ్ము

కౌస.—(భయముతో) ఇదియేనా నాకలకర్థము?

విశ్వా —ఏమి కల? తల్లీ! యేమని కలఁగంటివి?

కౌస —(ఆలోచించి గద్గదికతో) నారామలక్ష్మణులను గాపాడుఁడు తమ దివ్య ప్రభావము చే నాదుస్స్వప్నదోషము పరిహారమగుఁ గాక!

విశ్వా,—తల్లీ! ఇదే అభయప్రదానము ఏమనికలఁ గంటివి.

కౌస —(వణఁకుచు) ఆంధ్రీ! ప్రియంవదా! నీవు చెప్పుము.

ప్రియం —వేఁగుజామున దేవి యీ కలఁగన్నది మాయాంధ్రవంశమునకు మూలపురుషులు పూజ్యపాదులు నగు మీరు రామలక్ష్మణులను మదగజేంద్రముపై నెక్కించికొనిపోయి తమసానదీతీరమున పదునాల్గుభువనములందలియు సమస్త దివ్యాస్త్రములను నొసఁగితిరని

విశ్వా —(స్వగతముగ) శుభము నేను యాచింపఁ బోవు నర్థమునకిది దివ్యమైన యుపశ్రుతిఁ బలుకుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కుమారీ! నీకల నిక్కముల రామలక్ష్మణులవలన త్రిజగములకు నభ్యుదయమగును

కౌస —దీనివలన నాముద్దుకట్టిల కేయాపదయు ఘటిల్లదుగదా?

విశ్వా —ఆపదలా? ఎంతమాటాడితివి? ఇం దేయాపదకును జోటులేదు ప్రబలములైన భవిష్యదర్థము లెప్పుడును స్వప్నరూపముగనే మొదటఁ బొడసూపును. నీకల పరమశుభదాయకములగు సద్యః ఫలముల నిచ్చు దివ్యమైనకల.

కౌస:—ఈ కలయొక్క ఫలమేమి?

విశ్వా —ఈరీతి స్వప్నములను నేను వివరించి చెప్పరాదు. కాని యిది యుత్తమోత్తమమైన సుస్వప్నమని నమ్ముము. హృదయమునం దారటము నొందకుము

కౌస —పూజ్యపాదుల యమోఘాశీస్సులే నాకు శరణ్యము మీ రాకచే నేను ధన్యనయితిని నాభయము తీఱినది

విశ్వా —కుమారీ! ఏడీ? నీరాముఁడేడీ! వానివిద్యలు చక్కఁగా సాఁగుచున్నవి గదా?

కౌస —బ్రహ్మణ్యులైన వసిష్ఠులు పూజ్యులుగదా! వారికిఁ దెలియరాని యర్థము లెయ్యవి?

విశ్వా —(తనలో) బ్రహ్మణ్యులా? వేదములను ధర్మశాస్త్రములను వల్లెవేయింపఁగలరు, వారికిఁ దెలియరాని యర్థములా? పూజ్యుఁడైన వసిష్ఠుఁడెన్నఁడైన విల్లునమ్ములుపట్టు నేర్పెఱిఁగెనా? ఈ కౌసల్య యెంత సాభిప్రాయముగా వచించుచున్నది (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నీతనయులు కుశాగ్రబుద్ధులు, ఏకసంతగ్రాహులు ద్వాదశవర్షవయస్కులగుటచే వేదశాస్త్రములన్నియు వారీపాటి కభ్యసించియే యుందురు

కౌస —అమోఘసంకల్పులరగు తమ యాశీస్సుల ఫలముగా నాతనయులు తప్పక ధర్మకుశలురు కాఁగలరు

విశ్వా —(తనలో) ఇదియేకదా యాంధ్రుల బుద్ధిబలము. ధర్మశబ్దముచే నీకల్యాణి రామున కిప్పుడస్త్రశిక్షకు ఈడువచ్చినదని పలుకుచున్నది. (ప్రకాశముగా) కుమారీ! మిమ్ము విడిచి వసిష్ఠాశ్రమమందేకదా నీతనయులిప్పుడు విద్యాశిక్షనందుచున్నారు?

కౌస —ధర్మయుక్తమైన మాతృప్రేమ యెంత పవిత్రమైనదో తమోనిబద్ధమైన మాతృప్రేమ యంతటి మహాపాతకమైనదని తమబోటి పెద్దలే కదా వచింతురు. పుత్త్రులు గుణాధికులు గావలసినప్పుడు తల్లుల కీవియోగము తప్పఁగలదా?

విశ్వా —(తనలో) గుణాధికులా? గుణ మనఁగా వింటినారి. (ప్రకాశముగా) తల్లీ! ఆంధ్రాంగన వనిపించుకొంటివి. నీశుభవాక్కులు నీతనయులకు సమస్తకల్యాణసంధాయకములు.

(చేటిక ప్రవేశించుచున్నది)

చేటిక.—మహారాణికి శుభము లొదవుఁగాత! అమ్మా! మహారాజు కుమారుల వివాహప్రయత్నములకై మంత్రి పురోహితాదులతోఁ బేరోలగముండి తమరాక నభిలషించుచున్నారు (నిష్క్రి)

విశ్వా—కుమారీ! నేనును రాజేంద్రుని దర్శింపవలసి యున్నది ఈశుభసమయముననే యచ్చటి కరుగుదునుగాక!

కౌస:—అదియే మహారాజుగారి యీప్సితమును పూజ్యపాదులయిన తమ శుభాగమనమును చారచక్షువులగు రాజేంద్రు లెఱుఁగుటచేతనే యీ పుత్త్రికల్యాణేచ్ఛ తమయాశస్సులకొఱకు నేఁడిట్టి సభారూపము వహించినది

విశ్వా—కుమారీ! రాజదర్శనేచ్ఛ నన్ను త్వరపెట్టుచున్నది నాకింక తడయరాదు నీ పుత్త్రులకు సకలశుభములు నొదవుఁగాత

(కౌసల్య మునీంద్రునకు నమస్కరించుచున్నది. ఇరువురును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రంగము దశరథుని సభాభవనము

(సింహాసనస్థుఁడై దశరథుఁడును, ఉచితాసనములపై మంత్రులును రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులును, వసిష్ఠ విశ్వామిత్ర వామదేవాదిమునులును గౌసల్యాయునితరపరివారమును బ్రవేసించుచున్నారు)

విశ్వా—రాజేంద్రా! మంచిమాటాడితివి కాని కన్యాదాతలు నీతనయుల యోగ్యతలను జూచి తమ పుత్త్రికల నొసఁగవలెనందువా, లేక నీభాగ్యమునకు ముగ్ధులై బాలికలను సమర్పింపవలెనందువా?

దశర.—పూజ్యులైన తమ శాసనముల నర్థించియేగదా నే నీసమావేశమును గూర్చినది!

వసి—(రహస్యముగ విశ్వామిత్రునితో) ఆకోసలాత్మజను మహారాజునకుఁ గూర్చిన శుభమును దలంచి నేఁడిట్టి సమావేశము కూర్పఁబడినది

విశ్వా—రాజేంద్రా! దశరథునిఁ జూచి యాతని పుత్త్రులకుఁ గూఁతుండ్ర నొసఁగువారిని నేను గౌరవింపను సుమా

దశ—తమ యాజ్ఞకు నేను బద్ధుఁడను

విశ్వా—విద్యలయినను బూర్తిగాని పంద్రెండేండ్ల నీనందనులకు చిత్తాకర్షములగు నెట్టి గుణాతిశయములవలన కన్యావరణమునకు అర్హత వచ్చినదని నీవు తలంచితివి?

దశ—(ఊరక చూచుచున్నాఁడు)

విశ్వా—ఉత్తమక్షత్రియోచితమైన ధనుర్విద్య వారి కలవడినదా?

దశ—(తనలో) ఈపంద్రెండవయేటనే దానికి శుభసమయముకదా!

విశ్వా—మహామంత్రసిద్ధిచే లభ్యములగు బ్రహ్మాస్త్రాదులు వారి కింకను స్వాధీనము కావలసియున్నవి గదా?

కౌసల్య—పూజ్యపాదుల వచనములు అమోఘాశీస్సులై ఫలించునుగాక!

విశ్వా—రాజేంద్రా! నీబాలుర కింకను కన్యలచే వరింపఁబడవలసిన కాలము రాలేదు

దశ—తనయుల కల్యాణమునకు తల్లిదండ్రు లెప్పుడును నాతురులుగదా!

విశ్వా—రాజేంద్రా? నీతనయుల కల్యాణమమాత్రమేకాదు, దానివలన జగములకునుఁ గల్యాణము కావలెను. లోకసంరక్షణకొదవిన పుత్త్రుఁడే సత్పుత్త్రుఁడు అట్టి ధర్మమును నిర్వర్తించు జననీజనకులే నిజమైన పుత్రవంతులు లోకకల్యాణసంధాయకుల కాత్మకల్యాణము కాకుండ తప్పునా?

దశ—బ్రహ్మణ్యసత్తమా! తమ వాక్యము లమోఘములు అద్వితీయప్రతిభావంతులైన మీయెదుట నేను ముగ్ధుఁడను. మీ దివ్యప్రభావమును నేనెఱుఁగనా?

సీ. అఖిలాండకర్త బ్రహ్మయు మోక్షగతికై జ
పించు గాయత్రి సృష్టించినావు
చటులహుంకారభీషణనాదమున బ్రహ్మ
సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి జేసినావు

మర్త్యమేధమడంప మంత్రద్వయమునొడ్డి
కరుణ శునశ్శేఁపు గాచినావు
కులుకుసిగ్గులచేత వలపించి తపసుల
వంచించు రంభ భంగించినావు
పట్టుదలచేత నుత్సాహపటిమచేతఁ,
దపముచే నీతిచేత మంత్రంబుచేత
సాహసముచేత సెనలేనిశాంతిచేత,
మించి యాంధ్రుల జగతి సృజించినావు
సాటి నీకేరి యీరేడుజగములందు,
భువనకల్యాణగుణగణ్యా! మునివరేణ్యా

విశ్వా:—రాజేంద్రా! ఒక్కవిషయమును జెప్పెద వినుము. శిష్టాగ్రగణ్యులగు వశిష్ఠుల కరుణవలన నీ యగ్రనందనుఁడు అఖండధర్మనిష్ఠాపటిష్ఠుఁడయ్యెనని యెఱుంగుము కాని రాముఁడు క్షత్రియ వంశపావనుఁడును గావలెనుసుమా! అప్పుడేకదా కల్యాణకాలము

వసి:—రాజేంద్రా! నీనందనుల కిప్పుడు ధనుర్విద్యాభ్యాస మొనరించు నీడువచ్చినది తగిన గురువును వరించుట కిదియే యదను

దశ:—ధనుర్విద్యాపారంగతులగు నుత్తమగురువుల నభ్యర్థింప తామేకర్తలు.

వసి:—రాజేంద్రా! సప్రయోగసంహారముగా చతుర్దశభువనము లందలియు క్షాత్రధర్మోచితములగు నెల్లశస్త్రాస్త్రములను నెఱిఁగిన బ్రహ్మణమూర్తి యీకౌశికమునీంద్రుఁడు గాక వేఱెవ్వరున్నారు? ఎఱుఁగుదువుగదా ఈతని క్షాత్రమహిమ!

ఉ. నేరరు దేవతల్ ఋషులు
నేరరు రాక్షసకిన్నరోరగుల్
నేరరు సిద్ధసాధ్యులు గ
ణింపఁ జరాచరభూతకోటిలో
లేరితఁడొండుదక్క సఫ
లీకృతపుణ్యులు సప్రయోగసం
హారముగా నుతాఖిలమ
హాస్త్రవితానవిధానపారగుల్.

ఈకౌశికుఁడే యట్టి జగదేకపూజ్యుఁడు. ఎఱుగుదువుగదా సమస్త శస్త్రాస్త్రములును దక్షుని కూఁతులగు సుప్రభయు, జయయునను కాంతామతల్లులకుఁ బుత్రరూపమున నుదయించెనని! ఈపుత్త్రులనెల్లరను సాభృశాశ్వుడు కుశికనందనుని యాధీన మొనర్చి తరించిన వృత్తాంతము నీకుఁ దెలియదా?

మహాస్రగ్ధర పరమ ప్రజ్ఞాన్వితల్ సుప్రభయు జయయు సాభ్వ్య లాదక్షకన్యల్| పరిణీతంబై భృశాశ్వుం బడసి రమల విశ్వంభరారక్షణేచ్ఛన్| వర శస్త్రాస్త్రాభిధానోజ్జ్వలులఁ దనయులన్ వారు వీరావతారున్! గరమర్థిన్ జెంది రావిక్రమభుజు ధరణీకాంతు నీగాధిపుత్త్రున్

కావున రాజేంద్రా! నీతనయులకు ధనుర్వేదాధ్యాపకుఁడైన యుత్తమగురువెవ్వరో తద్విద్యామర్మ మెఱిఁగిన యీకౌశికుఁడే నిర్ణయించుఁగాత

విశ్వా:—రాజేంద్రా! అభిలాషకలచోట యోగ్యత లేదు యోగ్యత కలచోట విద్యాభిలాష లేదు. రెండును గలచోట శిక్షనొసంగఁ జాలు గురువు లేఁడు అందువలననేగదా జగత్పూజ్యుల సంఖ్య యత్యల్పమై యున్నది?

కౌస:—(రహస్యముగా) రాజేంద్రా! మీరుకదా ఈకౌశికమునీంద్రుని నర్థింపఁ గర్తలు.

దశ:—మునీంద్రా! మీగాయత్రినే జపించు కారణమున నాబ్రహ్మకుఁగూడ మీరధిదైవతములు ఈయిక్ష్వాకువంశము నుద్ధరింప మీరేకర్తలు

విశ్వా:—అరణ్యములలోఁ గాయగసరుల భక్షించుచు సంతతతపోనిరతులై యుండు మునులకు తీఱిక యెక్కడిది? నీ రామలక్ష్మణులు పాత్రత నెఱుఁగు నవకాశము పొడముదాఁక వారికుచిత గురువు లెవ్వరో యెవ్వరు నిర్ణయింపఁగలరు?

దశ:—జ్ఞానచక్షువులైన మహర్షిసత్తముల కవగతము గాని విషయములు కలవా?

విశ్వా:—నేనర్థించిన యొక్క పదినాళ్లపనికై నారాముని నెడఁబాసి యుండలేనని పలికిన నీయట్టి వాని తనయులకు గురుకులవాసముచేసి విద్యల నభ్యసించు యోగ్యత లెట్లు పట్టఁగలవు?

రాజేంద్రా! ఇది కులవర్ధనుఁడవగు నిన్నుఁదండ్రి నిఁగాఁ బడసిన నీనందనుల భాగ్యము సుమా! (అని రామునిఁ జూచుచున్నాఁడు)

దశ —మునీంద్రా! విషయబద్ధులగు మావంటివారికిఁ బుత్రమోహము గాఢముగ

కౌస —(తనలో) 'నేను రాకముందే పూజ్యపాదుల కోరికను పుత్రులవివాహవిషయమునకు మఱలించినారా? కానిమ్ము ,(ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! రాముని హస్తమునందలి యీధనుర్రేఖ యెంత దీప్యమానముగా నున్నది! ఆయుష్మంతుఁడగు వీఁడు జగదేకవీరుఁడగు కీర్తనీయుఁడు సుఁడీ. (అని తనకలను రహస్యముగా జెప్పుచున్నది)

వసిష్ఠుఁడు:—(స్వగతము) ఈమునీంద్రుని ముఖలక్షణములు చూడఁగా నెద్దియో మూడునట్లు తోఁచుచున్నది.

విశ్వా.—(స్వగతము) నన్ను నిరాకరించిన యీ రాజన్యుఁడెందు పోఁగలఁడు? అకటా! వైరాగ్యవృత్తినున్న ననుఁబోంట్లకుఁగూడ రామునియెడల నింతమోహ మెందులకో?

సుమంత్రుఁడు —(స్వగతము) తనవలనఁ బొడమిన యాంధ్రవంశపు దౌహిత్రులయందే యింత ప్రేమముగలవాఁడు ఆంధ్రకుమారులయెడల నెట్టిమోహవివశుఁడో?

విశ్వా —తడవైనది ఇఁక నాకు సెలవిమ్ము పోయివచ్చెదను. నీవును నీనందనులును సుఖులై యుందురు గాక! నాతపఃఫలమునంతను ధారపోసియైన నేయిక్కట్టును లేకుండ నీ రాముని కాపాడి మఱల నీకర్పింతునన్నను విననైతివి ఈవిశ్వామిత్రుఁడే రాజును నర్థించి యెఱుఁగఁడు సుమా కానిమ్ము (అని వెడలఁబోవుచున్నాఁడు)

(కౌసల్యా దశరథులు అతని పాదములపైఁబడి) మునీంద్రా! క్షమింపుఁడు రేఁపటి యరుణోదయమున రామ లక్ష్మణులతో మీరు పయనము సేయుదురు గాక

విశ్వా —(నవ్వుచు) ఆహా! ఎంతటి స్థిరచిత్తుఁడవు. రాజేంద్రా! ఏపుత్రమోహము నీతనయులను నాతో నంపుటకు మొదటనొక యాటంకమై నిలిచినదో ఆపుత్రమోహమే ఆశాబద్ధమై యిప్పుడు వారిని నాతో నంపుటకుఁ బ్రబల కారణమైనదా? లోకవృత్తమెట్టివిపరీతమైనది? రాజేంద్రా! నీతనయులకు శుభములొదవుఁ గాక!

వసిష్ఠాదులు —తథాస్తు.

కౌస —మునీంద్రా! ఎండకన్ను వానకన్ను నెఱుఁగని నిసువులు. అతిసుకుమారులు. పెద్దలను గౌరవింప నెఱిఁగిన యీడురాలేదు అన్నింటికిని తమదే భారము

విశ్వా —తల్లీ! ఈబిడ్డలు నామనుమలు గారా! తాతలకు పుత్త్రికాపుత్త్రకుఁకంటె పౌత్రులేయెక్కుడు చుట్టములని నీకు తెలియదా? అయినను ఒక్కమాటను దెలుపనిమ్ము

ఆ—వె అణఁగి జీవరాసు లందు లోకోత్తర
మొక్కదివ్య తేజ మొప్పుచుండు
దాని వెలువరింపఁ దగు కీలెఱింగిన
వాఁడె సకలభువనభరణచణుఁడు

కారణజన్ముఁడగుటచే నట్టిజీవరాసులందు నీరాముఁడు ప్రకృతిచేతనే యసాధారణమైన తేజమును భరించి యున్నవాఁడు తల్లీ! ఆతేజమును నేను వెలువరింపఁగలను

(తెఱపడును)

దసరాముసురు

అటగారు నిటగారు ననుచు నందందు
ముసుగుతో సరిదెఱు ముసలితాత
క్రొత్తదుస్తులతోఁడ క్రోతియోపిల్లంబొ
గొని వానలోఁబోవు కొంటెపిల్ల
తడికాగితముతోఁడ పడవసేయుమటంచు
ఘడియేడ్చుచుండు దుందుడుకుకొడుకు

శ్రీమతి కొమ్మూరి సత్యవతిగారు

పంతులుకట్నంబు పప్పుబెల్లాలకై
పడివచ్చుపంతులు బాలికలును
అత్తవారింటివంటల నారగించి
యోరజూపుల బరపుచు నొకరినొకరు
తమిగనుంగొనియెడి నూత్నదంపతులును
వరలుచుందురు దసరాముసురులయందు.